

Meje rasti, študija Rimskega kluba – 40 let kasneje

Nina Tome, Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj

Uvod

Skoraj vse vlade na svetu delijo prepričanje, da je ključ napredka gospodarska rast in vse od konca druge svetovne vojne je rast najpomembnejši cilj politikov in ekonomistov po vsem svetu. Če je visoka, krepi nacionalni ponos, če je ni, se vsi sprašujejo, kje so zgrešili in kako jo ponovno oživiti. A kljub desetletjem neprestane rasti družbe niso postale nič srečnejše in večina ljudi ni nič bolj zadovoljna s svojim življenjem. Še več, nevzdržnost sedanje potrošnje postavlja pod vprašaj nekatera temeljna prepričanja o tem, kako živimo in kakšna usoda nas čaka.

Svetovno gospodarstvo je skoraj petkrat večje, kot je bilo pred pol stoletja. Če bo z isto stopnjo naraščalo še naprej, bo do leta 2100 večje za 80-krat (Jackson 2009, 13). Naše početje je popolnoma v nasprotju z znanstvenimi spoznanji o omejenosti naravnih virov in posledicami, ki jih takšno početje pušča na okolju. Navkljub svarilom in jasnim znakom, ki nam jih daje okolje, pa politika in ekonomija nadaljujeta s svojo mantro o rasti - kar bi moralo biti sredstvo, je postalo cilj. Razlogov, zakaj se to dogaja, ni težko najti. Stabilnost sodobnega gospodarstva je strukturno odvisna od gospodarske rasti, saj ko se rast ustavi, kot se je to zgodilo pred kratkim, politike zagrabi panika. Podjetja se borijo za preživetje, ljudje izgubljajo delovna mesta in včasih svoje domove. Dvom v rast kot edini smotrni cilj se šteje za razmišljanje norcev, idealistov in revolucionarjev. Toda za naše preživetje je nujno, da si to vprašanje zastavimo in čim prej tudi najdemo odgovor nanj, kajti mit rasti je na cedilu - pustil dve milijardi ljudi, ki živita z manj kot dvema dolarjema na dan in ekosistem, od katerega smo odvisni za preživetje. Propadel je v svojem bistvu, tj. zagotavljanju gospodarske stabilnosti in varnega preživetja ljudi (Jackson 2009, 14-15).

Izzivom, pred katere smo postavljeni zaradi lastnega neodgovornega ravnanja (onesnaženje zraka, vode in zemlje, izguba biotske raznovrstnosti, izsekavanje tropskih gozdov, neprimerno ravnanje z odpadki ter globalno segrevanje ozračja), današnja ekonomija ni kos. Potrebne so korenite spremembe. Da bi se izognili najbolj črnemu scenariju je potreben najprej miselni in nato dejanski preskok od kvantitativne rasti h kvalitativni – pri čemer moramo nujno začeti upoštevati omejitve okolja. Če tega ne bomo storili, nam grozi kriza, ki bo veliko večja in obsežnejša od današnje ekonomske, grozi nam razkroj našega okolja.

Meje rasti

Leta 1972 so Donella in Dennis Meadows ter njihovi sodelavci iz Inštituta za tehnologijo iz Massachusettsa za Rimski klub¹ izdali poročilo "Meje rasti" (The Limits to Growth), v katerem so si v zvezi z eksponentno rastjo svetovnega gospodarstva, prebivalstva in porabo virov od industrijske revolucije naprej zastavili preprosto vprašanje: Koliko časa se lahko ti trendi nadaljujejo na planetu z omejenimi viri?

Učinek je bil takojšen. Prodanih je bilo na milijone izvodov in knjiga je bila prevedena v več kot 30 jezikov. Študija je temeljila na uvedbi pristopa »sistemske dinamike«² in kvantitativne analize v okoljevarstveno znanost (Turner 2008: 1-2). V modelu, imenovanemu World3, so avtorji preučevali pet med seboj povezanih spremenljivk: svetovno prebivalstvo, industrializacija, proizvodnja hrane, onesnaženost okolja in poraba neobnovljivih naravnih virov. Izhajali so iz treh predpostavk:

- vseh pet spremenljivk raste po vzorcu eksponentne rasti,
- obstaja zgornja meja onesnaženosti, preko katere človek ne more več udobno živeti,
- količina razpoložljivih neobnovljivih naravnih virov je omejena.

Izdelali so 12 scenarijev za dolgoročno prihodnost človeštva in planeta, od optimističnih do pesimističnih, ki so prikazovali različne poti razvoja do leta 2100 (Meadows, Randers in Meadows 2005, 10).

Poročilo je predvidelo, da gospodarska rast zaradi omejene razpoložljivosti naravnih virov (zlasti nafte) ne more trajati v nedogled in da bo izkoriščanje naravnih virov prek meja sposobnosti obnavljanja planeta vodilo v zlom družbeno-ekonomskih in ekoloških sistemov nekje tekom 21. stoletja (in ne do konca 20. stoletja, kot je splošno sprejeto mnenje). Najbolj verjetni posledici bosta razmeroma hiter in nekontroliran padec števila svetovnega prebivalstva in gospodarskega outputa.

Avtorji so se osredotočili na fizične meje planeta: količino virov in sposobnost planeta, da absorbira emisije iz industrije in kmetijstva. V scenarijih rast prebivalstva in kapitala postopoma prisili človeštvo, da vedno več kapitala preusmeri v spoprijemanje s problemi, ki izvirajo iz omejitev. Končno je za reševanje le-teh preusmerjenega toliko kapitala, da je nemogoče vzdrževati nadaljnjo rast in industrijski output. Ko gospodarstvo začne upadati, tudi drugi sektorji, kot so produkcija hrane, storitve in druga potrošnja, niso sposobni vzdrževati vedno večjega outputa, zaradi česar preneha naraščati število prebivalcev. Konec rasti lahko pride v več oblikah: lahko pomeni zlom, nekontroliran padec tako v populaciji kot človeškem blagostanju, v primeru, da pa je družba zmožna korenitih in proaktivnih družbenih sprememb na tehnološkem, kulturnem in institucionalnem nivoju, lahko konec rasti pomeni tudi nebolečo prilagoditev in zmanjšanje ekološkega odtisa človeštva v okviru nosilne sposobnosti planeta (Meadows, Randers in Meadows 2005:, 10-11).

Leta 1972 se je koncept konca rasti zdel še zelo oddaljen in vsi scenariji modela World3 so konec rasti prebivalstva in gospodarstva predvideli po letu 2000. Celo po najbolj pesimističnem scenariju je življenjski standard naraščal do leta 2015 in zdelo se je, da ima človeštvo dovolj časa za razmislek, odločitev in akcijo - celo na globalni ravni. Kazalo je, da sta prebivalstvo in gospodarstvo še znotraj

¹ Rimski klub (Club of Rome) je organizacija, ki povezuje akademike, znanstvenike, politike, strokovnjake in člane civilne družbe za načrtovanje, razvoj in implementacijo učinkovitih pristopov za rešitve širokega nabora med seboj povezanih globalnih vprašanj. Svojo osnovno nalogo Rimski klub vidi v "identifikaciji in analizi ključnih težav, s katerimi se sooča človeštvo, in komunikaciji teh težav najpomembnejšim javnim in zasebnim odločevalcem kot tudi širši javnosti." Rimski klub sta leta 1968 ustanovila italijanski industrialec Aurelio Peccei in škotski znanstvenik Alexander King. (The Club of Rome 2010).

² Sistemska dinamika je pristop k razumevanju obnašanja kompleksnih sistemov v daljšem časovnem obdobju. Za razliko od drugih klasičnih metod, ki proučujejo svet tako, da ga razčlenijo na manjše delčke, pa sistemska dinamika na svet gledajo kot na celoto. Osnovni koncept sistemske dinamike je razumevanje, kako stvari v sistemu medsebojno vplivajo ena na drugo. Pri tem v organizacijskih sistemih ločimo procese, na katere vplivamo z namenom doseganja cilja, in na tisti del sistema, ki na procese vpliva. Tako lahko rečemo, da stvari in ljudje v sistemu komunicirajo skozi povratne zanke (Kljajič 2006, 7).

nosilne sposobnosti Zemlje, da je še čas za varno rast, medtem ko se raziskuje dolgoročne možnosti sprememb. Če je bila to resnica v času objave poročila, leta 1992, ko je izšlo nadaljevanje knjige z naslovom *Preko meja (Beyond the Limits)*, to ni bilo več tako.

Poročilo je potrdilo dognanja izpred dvajsetih let, a zaključilo, da smo nosilno sposobnost planeta že presegle. Že v zgodnjih devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo jasno, da človeštvo ne živi in ravna trajnostno. Stopnja izsekavanja tropskega gozda je naraščala iz leta v leto, pojavljati so se začela ugibanja, da produkcija pšenice ne dohaja več rasti prebivalstva, nekateri se že svarili pred segrevanjem ozračja in pojavile so skrbi zaradi tanjšanja ozonske plasti. Knjiga je bila objavljena leta 1992, ko je v Rio de Janeiru potekala konferenca OZN za okolje in razvoj. Ta je dala mnogim upanje, da se je svet končno začel resno ukvarjati s pomembnimi okoljskimi problemi, a danes vemo, da ciljev Ria nismo dosegli. Konferenca Rio +10 v Johannesburgu je naredila še manj: bila je dobesedno paralizirana zaradi ideoloških in ekonomskih sporov, ki so izhajali iz ozkih nacionalnih, korporativnih ali individualnih interesov (Meadows, Randers in Meadows 2005, 12-13).

Leta 2005 so izšle še *Meje rasti, 30-letna posodobitev (Limits to Growth, the 30-year update)*, ki je predstavila možne scenarije v prihodnosti, ko bodo meje presežene. Z njo so avtorji želeli še enkrat opozoriti svet, kako zelo nujen je prehod v trajnostno gospodarstvo.

So bile napovedi v *Mejah rasti* pravilne?

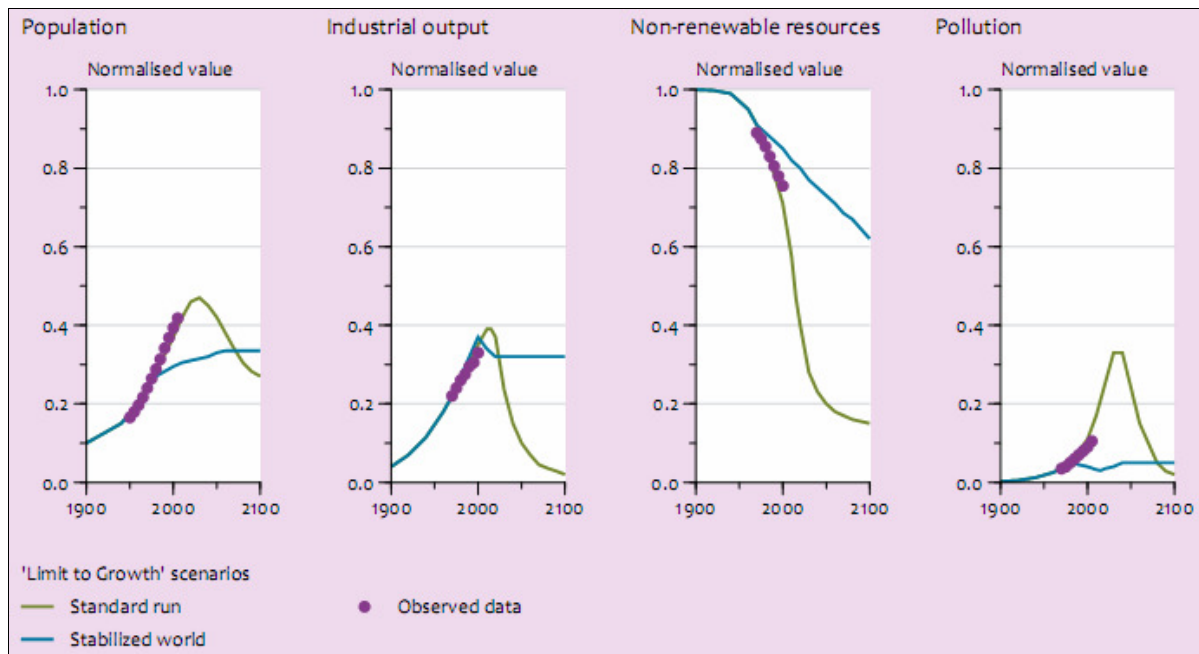
Avtorji *Mej rasti* so bili deležni mnogo kritik³ s strani gospodarstvenikov, politikov in tudi znanstvenikov. Danes so redki posamezniki, ki bi zanikali veljavnost koncepta fizičnih meja našega planeta. Te omejitve se kažejo na vsakem koraku: manjšanje zalog in produkcije nafte, tanjšanje ozona, globalno segrevanje ozračja in oceanov, lakota, nenadzorovano odlaganje strupenih odpadkov, nižanje ravni podtalnice, izginjanje živalskih in rastlinskih vrst, krčenje gozdov,... Vsi ti primeri sovpadajo z osnovnim zaključkom knjige – fizične meje rasti obstajajo in v 21. stoletju bodo igrale pomembno vlogo.

Leta 2008 je Graham Turner (2008, 34) iz avstralskega raziskovalnega združenja CSIRO (The Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation) objavil članek *A Comparison of "The Limits to Growth" with Thirty Years of Reality*. Primerjal je 30-letno realnost z napovedmi iz leta 1972 in zaključil, da so spremembe v industrializaciji, produkciji hrane in onesnaževanju skladne z napovedmi iz poročila, s scenarijem "Standard run", torej t.i. "business as usual", ki napoveduje ekonomski in družbeni zlom nekje v prvi polovici 21. stoletja.

Primerjava je pokazala, da je "Standard run" scenarij zelo realno naslikal dejanske trende za mnogo spremenljivk (glej Sliko 1), kot so število prebivalstva, industrijski output in poraba hrane per capita. Za druge, bolj zapletene spremenljivke, kot sta izčrpavanje virov in dolgotrajno onesnaževanje, so bili rezultati težje preverljivi. Turner je za primerjavo le-teh uporabil podatke o virih energije in koncentracij CO₂ ter zaključil, da je poročilo tudi gibanje teh spremenljivk napovedalo razmeroma dobro. Poročilo je na primer predvidelo povečanje globalnih emisij CO₂ iz 320 ppm na 380 ppm v letu 2000, dejansko pa so takrat zabeležili 369 ppm (Netherlands Environmental Assessment Agency, 2009: 23).

---

³ Kritiki so avtorjem očitali: zanemarjanje vloge tehnološkega napredka, napačno oceno obstoječih rezerv neobnovljivih virov, da model ne dopušča obstoja mehanizma cen, ki bi uravnesil razmerje med rastjo in okoljskimi mejami, strogo matematični in računalniški model naj ne bi odseval realnosti ipd.

Slika 1: Primerjava scenarija Standard run z izmerjenimi podatki od 1970 do 2000

Danes, ko se soočamo z vedno višjimi cenami nafte, vojnami za vire ter podnebnimi spremembami, za katere je odgovoren človek, je knjiga prav tako aktualna kot je bila leta 1972, morda še bolj. Medtem ko so gospodarstva rasla, so rasli tudi njihovi vplivi na okolje. V zadnjih 25 letih se je globalna ekonomija podvojila, ocenjuje se, da je bilo hkrati uničenih 60 % ekosistemov (Jackson 2009, 13).

Planet z omejenimi viri

Na prelomu tisočletja je bila aktualna debata o naftnem vrhu ali vrhuncu (peak oil). Teorija naftnega vrha⁴ izhaja iz dejstva, da je količina načrpane nafte na posameznem vrelcu v začetku zelo majhna, vendar sčasoma narašča, dokler se ne doseže vrhunca črpanja, trenutka, v katerem je količina načrpane nafte največja. Od tega vrhunca dalje je nafto vse težje črpati, posledica je njena vse manjša količina. Graf količine načrpane nafte na posameznem vrelcu je zelo podoben grafu Gaussove krivulje (Odar 2006, 20). Leta 2000 so zagovorniki teorije o naftnem vrhu menili, da je vrh ali oddaljen le nekaj let ali pa je celo že nastopil. Njihovi nasprotniki so trdili, da imamo masovne zaloge v katranskem pesku in naftnem skrilavcu in da je pridobivanje nafte iz omenjenih virov sicer drago in uničujoče za okolje, a pomanjkanje nafte je oddaljeno še mnogo let. Medtem je cena nafte konstantno naraščala in postajalo je boleče jasno, da cena nafte lahko destabilizira svetovno gospodarstvo in ogrozi energetska varnost. Julija 2008 je cena sodčka znašala 147 ameriških dolarjev (v primerjavi z januarjem 1999, ko je bil sodček vreden 17 dolarjev). Navkljub temu, da je v naslednjih mesecih drastično padla (na najnižji točki je bila januarja 2009), grožnja naftnega vrha še zdaleč ni odpravljena, trend naraščanja cen pa se je spet obrnil v začetku leta 2009. Celotna Mednarodna agencija za energijo, International Energy Agency (IEA) zdaj pravi, da lahko naftni vrh doživimo že okoli leta 2020. Mnogi verjamejo, da ga bomo prej. Potem ko bo produkcija nafte dosegla svoj vrh, nafta seveda ne bo izginila. Je bo pa manj in njena proizvodnja bo dražja (Jackson 2009, 8-9).

⁴ Začetnik teorije o naftnem vrhu je ameriški znanstvenik M. King Hubber, zato se za teorijo pogosto uporablja tudi ime Hubbers peak.

V naslednjih desetletjih se ne bomo spopadali le s pomanjkanjem nafte. Visoke cene hrane so leta 2008 že povzročile hude neredne v nekaterih državah. Tudi cene rudnin naraščajo, povpraševanje raste in ob nadaljevanju sedanje količine izkopa bo veliko število strateških rudnin kmalu izginilo in to ne v naslednjih stoletjih, ampak desetletjih. Če bi cel svet porabljal rudnine kot so baker, kositer, srebro, cink, krom in ostale strateške rudnine le za polovico porabe ZDA, bi te izginile v manj kot štirih desetletjih, če bi porabljal toliko kot ZDA, pa v manj kot 20 letih. Nekatere redke kovine bodo ob stopnji sedanjega izkopa izčrpane že v naslednjih desetih letih (Jackson 2009, 10).

A pomanjkanje virov je le del skrbi. Drugi del je zmožnost planeta "absorbirati" naše vplive na okolje. Ena izmed bolj očitnih posledic človekovega neodgovornega početja so podnebne spremembe. V znanosti neizpodbitno velja, da smo ljudje krivi za povečane količine CO₂ v ozračju v zadnjih dveh stoletjih.⁵ V predindustrijski dobi so bili veliki naravni izpusti CO₂ uravnoteženi z naravnimi ponori (npr. gozdovi), kar je večinoma vzdrževalo stabilno raven plina v daljših časovnih obdobjih (nekaj tisoč let). Človekovi izpusti pa so kljub temu, da so manjši od naravnih, to ravnovesje podrli, saj predstavljajo presežek, ki ga naravni procesi niso zmožni hitro absorbirati (Tome, Vertačnik in Ogorelec Wagner 2009, 12). Če bomo dovolili globalno segrevanje, kot nam grozi po scenarijih IPCC, bomo morda priča največjim spremembam, kar jih je človeška civilizacija doživela v zadnjih 10.000 letih.

Leta 2006 je Nicholas Stern (2006, 6) v svojem poročilu »Stern Review: The Economics of Climate Change« preučil gospodarske posledice podnebnih sprememb. Ocenil jih je takole: "Stroški posledic podnebnih sprememb v tem stoletju bodo morda celo preseglji škodo, ki sta jo povzročili obe svetovni vojni in gospodarska kriza v prejšnjem stoletju skupaj. Če ne bomo ukrepali, bo škoda znašala od 5 do 20 % bruto domačega proizvoda (BDP) svetovnega gospodarstva". V primeru, da bi začeli z zmanjševanjem emisij takoj in se s tem izognili najhujšim posledicam, pa so letna vlaganja ocenjena na med 1 in 2 % svetovnega BDP.

Ob vsem naštetem je sedanji sistem kriv še za izsekavanje gozdov v katastrofalnem obsegu, izgubo biotske raznovrstnosti, ki se v zgodovini lahko primerja le z masovnimi izumrtji, kot je bilo izumrtje velikih plazilcev 65 milijonov let v preteklosti, skrčenje ribjih populacij na minimum, vedno večje pomanjkanje pitne vode in onesnaženje zemlje, zraka in vode. Skupni učinki rasti prebivalstva in gospodarstva preko širjenja industrializacije v pospešenem tempu izčrpavajo zaloge neobnovljivih virov energije, kar bo, če države ne bodo kmalu razvile ustreznih alternativ, dolgoročno povzročilo globalno pomanjkanje virov in nepopravljivo degradacijo okolja.

Gospodarska rast

Seveda brez rasti ne gre. Ta je v državi je potrebna za dvigovanje kakovosti življenja njenih prebivalcev in jasno je, da je za ljudi, ki živijo v revščini, višina dohodka življenjskega pomena. Obstajajo močni argumenti za višjo gospodarsko rast v deželah, kjer velik del prebivalstva živi v revščini. Toda tega ne smemo tolmačiti v smislu neproblematičnega odobravanja rasti za vsako ceno. Zelo pomembna je sama narava procesa rasti. Za povečevanjem dohodka⁶ se pogosto skriva povečevanje neenakosti in v državah, ki prestajajo proces industrializacije, veliko ljudi revščina na podeželju požene v še slabše pogoje sivega trga v mestih. Ko pa je enkrat država nad pragom, pod

⁵ Emisije toplogrednih plinov so se med leti 1970 in 2004 povečale za kar 70 % (IPCC 2007, 36). Globalna temperatura je od predindustrijske ravni narasla za 0,7 °C. Trend degradacije je tako intenziven, da utegne naravne vire kot temeljni pogoj za razvoj prihodnjih generacij uničujoče zaznamovati, še preden se bo gospodarska aktivnost prilagodila pomanjkanju posameznih naravnih virov.

⁶ Hanžek in Gregorčič v Poročilo o človekovem razvoju 2000-2001 (2001: 14.15) navajata 5 najpogostejših negativnih spremljavnih pojavov nenadzorovane gospodarske rasti, ki nastanejo zaradi pomanjkljive razvojne politike in se najpogosteje pojavljajo v tranzicijskih državah: rast brez zaposlitve, brezobzirna rast, rast brez glasu, rast brez korenin in rast brez prihodnosti.

katerim povečevanje dohodka res povečuje blaginjo, postane povsem neprepričljivo trditi, da potrebujemo višjo gospodarsko rast, da bi premagali rezidualno⁷ revščino. Čeprav je preteklo že kar nekaj časa, odkar so bogati narodi postali bogati, rezidualna revščina še kar vztraja. Še več, v večini industrializiranih držav je po nekaterih ocenah v zadnjih dveh desetletjih kljub nepretrgani rasti dohodkov naraščala tudi stopnja revščine.

Gospodarska rast je na cedilu pustila večji del svetovne populacije. Petina svetovne populacije zasluži le 2 odstotka svetovnega prihodka. Nasprotno najbogatejših 20 odstotkov zasluži 74 odstotkov svetovnega prihodka (Jackson 2009, 5). Tudi v razvitem svetu slika ni rožnata: kljub nenehni gospodarski rasti se je z njo povečevala neenakost. Medtem ko so bogati postali še bogatejši, so dohodki srednjega razreda v Zahodni Evropi stagnirali že veliko pred današnjo recesijo. V letu 2005 je bil dohodek 10 % najbogatejših v državah OECD skoraj devetkrat večji od dohodka 10 % najrevnejših prebivalcev države OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development 2008, 2).

Tradicionalni ekonomisti strastno zagovarjajo višjo rast kot zdravilo in so kot stroka docela nekritični do rasti. Le institucionalistična šola, ki se navezuje na imena kot so Veblen in Galbraith, je resno postavila pod vprašaj same cilje sistema in opozarjala na uničujoč vpliv "prestižne potrošnje", potrošniške praznosti in načela "zasebno bogastvo, javna beda" (Hamilton 2007, 17-18). Danes so koristi gospodarske rasti nekaj tako samoumevnega – v večini ekonomskih učbenikov je ekonomija definirana kot preučevanje tega, kako uporabiti redke vire za najboljše zadovoljevanje neomejenih potreb. Po predpostavki te "potrebe" zadovoljujemo s potrošnjo. S tem se človeško bitje zlije s potrošnjo in postane "potrošnik", človeška želja pa je opredeljena v jeziku blaga; od tod sledi, da je ljudi mogoče osrečiti edino z zagotavljanem večje količine blaga. Drugače povedano, končni cilj je rast.

Dejstvo, da neoliberalizem še naprej ostaja brez nasprotovanja, je glede na dogodke novejše zgodovine nenavadno, saj so laissez-faire⁸ kapitalizem zaznamovale pogubne polomije, vključno z zadnjo krizo. Vzhodnoevropska tranzicija od centralnega planiranja k zasebnemu lastništvu in svobodnemu trgu je državljanke pahnila v materialno pomanjkanje in družbeni kaos ter ustvarila novo obliko t.i. kriminalnega kapitalizma. Svetovni trgi so postali izredno nestanovitni in danes jih obvladujejo devizni špekulanti. Poleg tega so se stroški gospodarske rasti, ki jih trg v veliki meri ne upošteva, danes očitno pokazali v obliki vznemirljivih znakov ekološkega propadanja, v vrsti drugih družbenih problemov, ki jih rast ni uspela rešiti, epidemiji brezposelnosti, prenapornega dela ter negotovosti (Hamilton 2007, 20).

Rast, investicije, razvoj, konkurenčnost in prosta trgovina – ti aspekti tržnega sistema so mogočni politični simboli, pred katerimi se klanjajo politične strani iz leve in desne. A rast in razvoj sta ušla izpod vajeti. Imamo svet, v katerem prevladujeta razsipništvo in prekomerno potrošništvo, kjer materializem in potrošništvo načenjata vrednote skupnosti in kjer vseprisotno oglaševanje zavaja množice. Znanstvenike, filozofe in družbene reformatorje so s prizorišča izrinili novi modreci napredka – neoklasični ekonomisti. Ti so v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja slavili svojo končno zmago (Hamilton 2007, 97). Politolog Francis Fukuyama je leta 1989 izjavil, da je zmaga liberalne demokracije dokončna in da je zgodovine konec. Ampak kar je triumfiralo ni bila demokracija, temveč zgolj in samo liberalizem. Primatu gospodarske rasti ni oporekal nihče več.

---

⁷ Obstajata dva tipa revščine: rezidualna in prehodna. Rezidualno revni pogosto živijo v revščini vse svoje življenje, prehodno revni pa živijo na robu revščine.

⁸ Laissez-faire je ekonomska šola, ki zagovarja minimalno ali celo nično vmešavanje vlade v gospodarstvo, trg in družbo.

Zaključek

Neprijetna resnica je, da smo soočeni z koncem obdobja poceni nafte, z naraščanjem cen osnovnih dobrin, degradacijo zraka, zemlje in vode, s konflikti glede naravnih virov in ključnim trenutkom izziva podnebnih sprememb. In to z gospodarstvom, ki je zlomljeno in nujno potrebno obnove. V teh razmerah "buisnes as usual" ni več možnost. Blaginja za redke posameznike, ki je osnovana na uničevanju okolja in družbeni neenakosti, ni nikakršna podlaga za civilizirano družbo.

Model neomejene gospodarske rasti je bil vedno okoljsko netrajnosten, zdaj pa se je izkazal še za finančno nestabilnega. Pri ekonomski krizi ni šlo za naključno napako ali individualni pohlep, šlo je za sistematično neodgovornost z enim samim ciljem: nadaljevanje in zaščita gospodarske rasti. Polomija te strategije je katastrofalna z več vidikov. Ne le zaradi vplivov, ki jih ima na celotni svet, še posebej na revne države, izredno problematična je že sama ideja, da nas lahko iz te krize reši le ponovna rast. Odzivi, ki so uperjeni proti obnovitvi statusa quo, pa čeprav bi bili uspešni kratkoročno, nas vračajo k finančni in ekološki netrajnosti. Varovanje okolja ima tudi daljnosežne posledice za vprašanje pravičnosti, kajti dejstvo je, da uničevanje okolja vedno veliko bolj prizadene revne kot bogate. Podnebne spremembe imajo in bodo imele hude posledice za mednarodno pravičnost, saj bodo ljudje v deželah v razvoju utrpeli največjo škodo.

Je torej mogoče doseči blaginjo brez rasti? Bančna kriza leta 2008 je pripeljala svet na rob finančne katastrofe, prevladujoči ekonomski model je stresla do njegovih temeljev. Redefinirala je meje med trgom in državo ter nas prisilila, da se soočimo z našo nezmožnostjo ohranjanja finančne trajnosti (kaj šele okoljske!) svetovnega gospodarstva. To se morda zdi neprimeren trenutek za spraševanje o rasti. Ravno nasprotno, ta kriza predstavlja možnost za resen razmislek. Gre za unikatno priložnost za obravnavo finančne in okoljske trajnosti skupaj, kajti obe sta tesno povezani.

Kot pravi Hamilton (2007, 12), trenutna gospodarska kriza predstavlja edinstveno priložnost za spremembe – da pomete s starimi vzorci, ki so najedali družbo desetletja. Nova politika mora preoblikovati naš odnos do rasti, preoblikovati mora razmerja moči, naš odnos do naravnega sveta in način, kako razmišljamo o sebi, in naše medosebne odnose. Tovrstna politika mora trgu iztrgati njegovo najmočnejše orožje, pripravljenost ljudi, da delujejo kot potrošniki. Kapitalu bi na ta način odvzela velik del politične moči, saj bi ljudje zavračali misel, da mora biti vse, vključno z okoljem, dostojanstvom in medosebnimi odnosi, žrtvovano na oltarju rasti.

Literatura

- Club of Rome. 2010. *What is the Club of Rome?* Dostopno na: <http://www.clubofrome.org/eng/about/5>
- Garcia, Carmen in German Gutierrez. 2009. *The Coca Cola Case*. Kanada: Argus Films.
- Hamilton, Clive (2007): *Fetiš rasti*. Založba Krtina, Ljubljana
- Hanžek, Matjaž in Marta Gregorčič. 2001. *Poročilo o človekovem razvoju Slovenija 2000-2001*. Dostopno na: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/pcr01.pdf.
- IPCC. 2007: *Synthesis Report Summary 2007*. Dostopno na http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf.
- Jackson, Tim. 2009. *Prosperity without growth, Economics for a Finite Planet*. Eartscan, London
- Kljajič, Jasmina. 2006. *Skupinsko odločanje na modelu poslovnih iger v sistemski dinamiki*. Diplomsko delo.

- Meadows, Donella, Jorgen Randers in Dennis Meadows. 2005. *Limits to Growth, The 30-Year Update*. Earthscan, London.
- Netherlands Environmental Assessment Agency. 2009. *Growing within limits – A report to the Global Assembly 2009 of the Club of Rome*. Dostopno na: <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/500201001.pdf>.
- Odar, Vlado. 2006. *Poraba, povpraševanje in naftne rezerve*. Obramba 38 (1): 20-21.
- Organization for Economic Co-operation and Development (2008): *Are we growing unequal?*. Dostopno na: <http://www.oecd.org/dataoecd/48/56/41494435.pdf>.
- Stern, Nicolas. 2006. *Stern Review: The Economics of Climate Change, Summary of Conclusions*. Dostopno na: http://www.hm-treasury.gov.uk/d/Summary_of_Conclusions.pdf
- Tome, Nina, Gregor Vertačnik. in Vida Ogorelec Wagner. 2009. *17 mitov in resnic o podnebnih spremembah*. Dostopno na: http://www.umanotera.org/upload/files/Podnebje_miti_in_resnice.pdf.
- Turner, Graham. 2008. *A Comparison of 'The Limits to Growth' with Thirty Years of Reality*. Dostopno na: <http://www.csiro.au/files/files/plje.pdf>.